

ET GRÆSK OLDTIDSMINDESMÆRKE

AF

M. CL. GERTZ

(FORELAGT I MØDET DEN 16. NOV. 1906)

Det græske Oldtidsmindeesmærke, jeg her skal omtale, er paa en ret mærkelig Maade kommet for Dagen her i vort nærmeste Nabolag i Sommer, og jeg haaber, at det dermed skal have undgaaet den Tilintetgørelse, som det vistnok ellers let havde kunnet være udsat for, ligesom jeg ogsaa haaber, at det snart skal komme ind i vor Antiksamling. Det er et lille Votivalter af Marmor, c. 22 cm. højt, 14 cm. bredt og godt 10 cm. i Tykkelse; baade dets Basis og dets Krans springer lidt frem foran Midterpartiet, der saaledes er ligesom indfattet af Lister for oven og for neden, men Profileringen er ikke ret stærk. Kanterne er noget afstødte, og navnlig er det øverste Hjørne til højre slaaet af paa Forsiden; derved er Indskriften bleven beskadiget, men dog ikke værre, end at man vistnok med fuldkommen Sikkerhed kan sige, hvad der har staaet. Paa Forsidens Midterflade bærer Alteret en ganske smuk Afbildning af en Dobbeltøkse med et kort Skaft nedad mod Basis; dette Billede er omgivet af Indskriften. Øverst, oven over Øksebladet, staar en Linie, af hvilken der er bevaret Bogstaverne ΔΧΡΗΣΜΟΛΟ, medens Slutningen, omtrent 4 Bogstaver, er stødt af; det første af disse kan man dog af Resterne tydelig se har været et Ο, ligesom ogsaa det første Bogstav i Linien, hvorefter venstre Halvdel mangler; dermed er det givet, at der maa have staaet *ὁ χρησμολόγος*: „Spaa- manden“ eller „Sandsigeren“; dette har altsaa været den Mands Bestilling, som har indviet Votivgaven. Dernæst staar

der paa venstre Side af Skaftet Bogstaverne ΠΙΩΝ, men der mangler foran dem et Bogstav; det maa have været Spaa-
mandens Navn, der har staaet her, og vi har da, saa vidt mig bekendt, kun at vælge mellem Navnene Ἀρίων, Ἰρίων
(— som skal findes et Sted hos Galenos —) og Ωρίων; men i
ethvert Fald synes det ikke at kunne have været det sidste,
da Rummet er for smalt til det brede Bogstav Ω, og der
heller ikke er det mindste Spor, som kunde tyde hen paa
det; derimod synes jeg at kunne skelne de nederste Rester af
en skraa Streg, og saa maa Navnet være Ἀρίων. Til højre for
Økseskaftet staar tydeligt ΔΙΙ, Dativ af Navnet paa den Gud-
dom, Zeus, som Alteret har været viet til. Nederst paa Fla-
den staar endelig ret tydeligt en Linie med Bogstaverne
ΛΑΒΡΑΙΥΝΔΩ, af hvilke det midterste, Ι, staar lige under
Økseskaftet, næsten som en Fortsættelse af dette; i Slutningen
mangler vistnok Bogstavet Ι, og der staar altsaa Λαβραῦνδωι,
som er et velkendt Tilnavn til Zeus, dog ikke til den egent-
lige helleniske Zeus, men til en lilleasiatisk Guddom, der
sammenstilledes med Grækernes Zeus. Tilnavnet forekommer
for øvrigt i ret forskellige Former: *Labrandos*, *La(m)brandeus*,
La(m)bra(y)ndenos, *Labra(i)yndos* o. s. v.

Zeus Labraiyndos er den kariske Krigsgud, *Zeus Kários*.
Et Hovedtempel for ham tilhørte den kariske By *Mýlasa*,
hvorfra man ogsaa har en Indskrift (f. Eks. i DITTENBERGERS
Syll. Nr. 76), i hvilken hans Tempel nævnes; men det laa
uden for Byen, ved *Labra(y)nda*, en Landsby eller maaske en
lille Bjergfæstning, som var beliggende ved en brolagt, saa-
kaldt „hellig“, til Processioner bestemt Vej, der fra Mylasa
førte over en Bjergryg til Templet og derfra videre til Byen
Alabanda. Efter Strabon p. 659 fandtes dér i Labranda
endnu paa hans Tid det gamle Tempel med et gammelt Træ-
billede (*xóanon*) af Guden, som han efter hans Egenskab som
Krigsgud kalder *Zeus Strátios*, ligesom han hedder hos Herodot
V, 119 o. fl. St. Af andre Forfattere, der omtaler Zeus La-

braiyndos, kan nævnes Ailianos (hist. anim. XII, 30), Plinius (hist. nat. XXXII, § 16), Lactantius (Institut. div. lib. I de falsa religione, cap. 22) og Plutarchos, som vi nærmere skal omtale, da vi hos ham finder en Forklaring paa Billedet, Dobbelt-Øksen. I hans Quaest. Graec. c. 45 læser vi nemlig følgende: „Hvorfor fremstilles Billedet af den Labrandiske Zeus i Karien udstyret med en Økse, men ikke med et Scepter eller en Lynkile? Grunden er denne: Efter at Herakles havde dræbt (Amazonernes Dronning) Hippolyte og foruden hendes øvrige Vaaben havde taget hendes Økse, skænkede han denne som Gave til Omfale (Lydernes Dronning, som han efter en bekendt Mythe var dømt til at tjene som Træl). Lydernes Konger efter Omfale bar da denne Økse, lige som hvad de ellers havde af hellige Insignier, der gik i Arv mellem dem, indtil Kong Kandaules kastede Vrag paa den og gav en af sine Venner og Hirdmænd den at bære. Da saa Gyges (fra Frygien) havde gjort Oprør imod ham og bekrigede ham, kom Arselis fra Mylasa hid for at hjælpe Gyges med en Kriger-skare, og han fældede baade Kandaules og hans Hirdmand og førte derefter tillige med sit øvrige Krigsbytte ogsaa Øksen bort med sig til Karien. Dér lod han saa lave et Billede af Zeus og gav ham Øksen i Hænde og kaldte Guden med Tilnavnet *Labrandévs*; Lyderne kalder nemlig Øksen „*lábrys*“.

Zeus *Kários*, *Strátios*, *Labrandévs* kender vi, foruden fra de nævnte Forfattersteder, ogsaa godt fra Mønter og Indskrifter; vi kan se, at hans Dyrkelse fra dens Hjemstavn i Karien har udbredt sig til andre Egne i Lilleasien, f. Eks. til Sortehavskysten; ogsaa i Athen hører vi allerede fra gammel Tid at en attisk Slægt, hvortil Kleisthenes's Modstander Isagoras hørte, dyrkede den kariske Zeus (Herod. V, 66), og om hans Dyrkelse baade i Peiraieus og i Athen vidner forskellige Dedicationsindskrifter fra disse Steder, hidrørende fra senere Tid. Da jeg ikke selv giver mig synderlig af med Archæologi og ikke kan føje noget nyt til det fra anden Side bekendte, skal

jeg i det hele nøjes med at henvise til Artiklen „Labrandeus“ i Roschers Leksikon eller til Artiklen „Juppiter“ hos Daremberg & Saglio S. 699; derfra henter jeg ogsaa, hvad jeg nu meddeler om Dobbeltøksen. Med denne finder vi almindeligt Amazonerne udstyrede i den græske Kunsts Fremstilling af Amazonekampe; Amazonernes Hjemstavn er jo ogsaa Lilleasien. Men oprindelig tilhører den netop den kariske Zeus; derfor finder vi den afbildet som hans Emblem eller Symbol i Spidsen af Dedikationsindskrifter fra Karien, og navnlig finder vi paa Mønter fra disse Egne ofte Billeder af Zeus med Dobbeltøksen i Haanden eller over Skulderen, saaledes paa

Mønt slaaet af Satrapen
Orontobates
(Legenden har: Roontopate.)

Mønt fra Mylasa.

(Begge Afbildninger tagne fra Daremberg et Saglio.)

Mønter fra de kariske Konger eller Dynaster Hekatomnos og Maussollos og paa Mønter fra langt ned i den romerske Kejsertid. Et Par Afbildninger af saadanne Mønter findes hos Daremberg & Saglio l. l., som jeg her benytter; den ene, som er fra Mylasa, viser os Zeus staaende i sin Tempelcelle, formoder jeg, med *labrys* i højre Haand og en Lanse i den venstre; paa den anden, som er slaaet af en persisk Satrap Orontobates (— paa Møntafbildningen læses dog Roontopate-), ser vi Zeus Labrayndos med *labrys* i højre Arm over Skulderen og et langt Scepter i venstre Haand. Paa Mønter fra Labranda finder vi dog ogsaa en Lynkile eller en Ørn trædende i Stedet for *labrys*.

Vor Kundskab om dette Gudesymbol *lábrys* er imidlertid bleven betydelig udvidet i den senere Tid ved Udgravningerne paa Kreta; herom maa jeg henvise til en Afhandling af Georg Karo: „Altkretische Kultstätten“, i Archiv für Religionswissenschaft VII, p. 117—56. Her finder vi i overmaade stor Udstrækning dette Symbol knyttet til Dyrkelsen af Øens gamle Hovedgud, den kretiske Zeus, i de ældgamle Monumenter fra Tiden før Doriernes Indvandring, den gammelachæiske eller „mykeniske“ Periode, da Minos og hans Slægt, som Sagnene fortæller, herskede dér, i Tiden til langt op i det andet Aar tusinde før Chr. Vi kan her minde om, hvad de gammel-helleniske Sagn hos Herod. I, 171 fortalte, at Minos ogsaa havde hersket over Karerne. Mindesmærkerne har man for det første fundet ved Udgravningerne i den Diktæiske Hule, som var Hovedkultuspladsen for Zeus i hele denne Periode; i dens lavest liggende Del, en mørk Stalaktithule, har man fundet en hel Mængde smaa Dobbeltøkser af Erts, utvivlsomt Votivgaver til Zeus. Dernæst har man fundet Symbolet i Ruinerne af de vældige Herskerpaladser i Knossos, dels som Stenhuggermærker paa de store Stenblokke af Bygninger, dels i Rum, der som Kapeller var indviede til Dyrkelsen af Zeus, og hvor dette Symbol, anbragt paa forskellig Maade, traadte i Stedet for Kultusbilleder af Zeus, som man endnu ikke havde den Gang. Hele det uhyre Bygningskompleks var ved Anbringelsen af dette Symbol stillet under Beskyttelse af Guden, som var Herre over *lábrys*; og det er meget muligt, at Navnet *Labyrinthos*, som disse vildsomme Ruiner kaldtes senere, netop kommer af *lábrys* og betyder „Labryshuset“. Ogsaa paa Gemmer fra den gammelachæiske Tid finder man ret hyppigt denne *lábrys* affildet. Karo siger endvidere, at man ogsaa har fundet Dobbeltøkser i Dodone, knyttet til den ældgamle Zeusdyrkelse dér, ja endog i Olympia, hvor den vel ogsaa hører til den allerældste Tid. Symbolet synes altsaa at have været udbredt over hele Hellas i den gammelachæiske Periode som hørende sammen

med dennes Zeusdyrkelse. Senere har det kun holdt sig i Karien, og det er derved kommet til at se ud, som om det alene hørte hjemme dér; og saa har man fundet paa den ætiologiske Forklaring til det, som vi træffer hos Plutarch, og som selvfølgelig kun er et Bevis paa Grækernes Opfindsomhed som Mythefortællere. Men det er ikke min Sag at tale videre herom; og jeg skal heller ikke komme ind paa Symbolets Anvendelse i Dyrkelsen af *Juppiter Dolichenus*, en asiatisk Kultus, som opstod i 2. Aarh. eft. Chr. og udbredte sig meget vidt, og som muligvis har en vis Sammenhæng med Dyrkelsen af Zeus Labrayndos; endnu mindre tør jeg indlade mig paa at tale om den mulige Sammenhæng mellem *lábrys* og vort nordiske Gudesymbol *Thorshammeren*.

For at vende tilbage til selve Genstanden, som har fremkaldt denne Meddelelse, saa skal jeg for det første sige, at Formen af Bogstavet **A** synes at tyde paa, at Monumentet er af temmelig sen Oprindelse; Dr. Blinkenberg, som jeg har spurgt derom, mener, at det tidligst kan hidrøre fra Tiden omkring 150 eft. Chr. Dernæst skal jeg tale om, hvorledes det nu er kommet frem, og hvad jeg har kunnet faa at vide om dets Historie. Det var i Sommer, at Hr. Skoleinspektør J. Bergmann fra Frederiksberg kom til mig og bad mig om at hjælpe ham med Forklaringen af en græsk Indskrift, han var kommen i Besiddelse af; jeg lovede ham det, for saa vidt mine Evner strakte til. Saa bragte han mig Stenen, og det viste sig da, at det ikke var forbundet med større Vanskelighed at tyde enten Indskriften eller Billedet paa den. Eftersom B. i Foraaet havde været med ved „de Olympiske Lege“ i Athen, troede jeg, at han havde bragt den med sig hjem derfra; men heri tog jeg fejl. Han meddelte mig, at han havde faaet den til Gave som „en Erindring fra Grækenland“ af en Slægtning, som havde set den i Ballerup, hvor den var sat ud i en Have, som tilhørte et Par ældre Damer; disse havde faaet den af en fhv. Toldklarerer Fratz, som havde boet hos dem

nogen Tid i sine sidste Leveaar. Men det er bedst, at jeg meddeler selve det Brev, som Hr. Bergmann har skrevet til mig om, hvad han har kunnet bringe i Erfaring om Stenens Herkomst ved de møjsommelige Efterforskninger, han paa min Opfordring har anstillet for at komme til Kundskab herom. Jeg skal dog først bemærke, at sammestedsfra skriver sig

endnu et andet græsk Oldtidsminde, som jeg dog ikke vil omtale nærmere, da det er saa ødelagt, at det vist ikke vil være muligt for nogen at faa noget ud deraf; kun saa meget synes klart, at det er det højre Endestykke af et Votivrelief, hvorpaa der efter Dr. Blinkenbergs Mening har været fremstillet en Offerscene; der er kun een, yderst mishandlet Figur derpaa, som synes at være en Offerdreng (*camillus*); det allerstørste Stykke af Relieffet er borte. — Efter dette skal jeg da meddele Hr. Bergmanns Brev:

„Stenene er i sin Tid købte af en Svensker (Hus?), der skal have været bosat i Alexandria. Herfra drog han til Buenos Ayres og førte Stenene med sig. Efter adskillige Aars Forløb besøgte han med sin Familie sit Hjemland og opholdt sig omkring 1886 i København $\frac{1}{2}$ Aar, hvor han kom til at bo i Hus sammen med Toldklareren Carl Fratz, der i 1880 var kommen hjem fra et næsten 20aarigt Ophold i Amerika (dels i New York, dels i St. Francisco). Ved sin Afrejse fra København forærede den nævnte Svensker Stenene til Carl Fratz og drog tilbage til Buenos Ayres. Carl Fratz havde dem en Tid staaende paa sit Skrivebord og fortalte, at det var Stene fra „det hellige Land“. Denne Oplysning havde han nemlig faaet af Svenskeren. Da Carl Fratz blev svagelig, opgav han sin Forretning og boede i nogle Aar i Ballerup. Ved sin Afrejse derfra i 1902 forærede han Stenene til to Frøkner Nielsen i Ballerup, hos hvem han havde boet til Leje. Disse anbragte dem som Dekoration i deres Have, hvor Malermester Julius Larsen opdagede dem og straks saa', at det var græske Antikviteter. Efter min Hjemkomst fra Grækenland i indeværende Foraar gjorde han mig opmærksom paa dem og købte dem til mig.

Carl Fratz var død den 26. Novbr. 1905, og det har været ret vanskeligt at faa Rede paa Stenenes Vandring fra deres oprindelige Hjemsted.

J. B.“